

รายงานการค้นคว้าอิสระ (แผน ข)
ระดับบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน
คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

แนวทางการผลิตพืชผักเพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวัน ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน
ของโรงเรียนบ้านแม่หลุย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
Guidelines for Vegetables Production for Lunch in the Agriculture for Lunch Project
at Ban Maeloui School, Sob Moei District, Mae Hong Son Province

สุธีรา ยาวิชัย¹, ผาณิตย์ นาขยัน¹, ประมินทร์ นาระทะ¹, และ รัชชานนท์ สมบูรณ์ชัย¹

¹ สาขาวิชาการพัฒนาภูมิสังคมอย่างยั่งยืน คณะผลิตกรรมการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

¹ Geosocial Based Sustainable Development, Faculty of Agricultural Production, Maejo University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทการผลิตพืชผัก ภายใต้โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน บ้านแม่หลุย ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน 2) ศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคของการผลิตพืชผัก เพื่อใช้ประกอบเป็น อาหารกลางวัน ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน 3) หาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตพืชผัก เพื่อใช้ประกอบอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย โดยเป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยมีประเด็นในการวิจัยเพื่อศึกษาที่มาของการดำเนินงานตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน กระบวนการดำเนินกิจกรรมการผลิตวัตถุดิบอาหารด้านพืชผัก เพื่อนำมาประกอบเป็นอาหารกลางวันสำหรับนักเรียน และสามารถบูรณาการเชื่อมโยงสู่กิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้แบบสำรวจชนิดพืชผัก แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และการจัดสนทนากลุ่มย่อย เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 ราย โดยการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย 1) ผู้บริหารและคณะครู จำนวน 10 คน 2) นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 - 6 จำนวน 30 คน และ 3) ผู้ปกครองนักเรียน จำนวน 10 คน

ผลการวิจัย พบว่า สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันส่วนนั้น โรงเรียนบ้านแม่หลุยไม่มีรูปแบบแนวทางกระบวนการดำเนินงานของโครงการที่เหมาะสมและชัดเจน ผลผลิตด้านพืชผักที่ได้ไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ จึงส่งผลให้ผลผลิตด้านพืชผักที่ได้รับไม่เป็นไปตามเป้าหมายตามที่ต้องการ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการบริโภคของนักเรียนได้ตลอดทั้งปี รูปแบบแนวทางกระบวนการดำเนินงานที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตพืชผัก เพื่อใช้ประกอบอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน มีกระบวนการดำเนินงาน 9 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหา 2) การประชุมวางแผนการดำเนินงาน 3) การฝึกอบรมเสริมสร้างความรู้ 4) การลงมือปฏิบัติตามแผน 5) สนับสนุนการมีส่วนร่วมในทุกฝ่าย 6) ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก 7) ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน 8) การปรับปรุงพัฒนา และ 9) การขยายผลและถ่ายทอดความรู้ ซึ่งมีช่วยเพิ่มผลผลิตและเสริมสร้างศักยภาพการผลิตพืชผักสู่การนำมาบริโภคเป็นอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนได้อย่างเพียงพอและเหมาะสมต่อการบริโภคได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

คำสำคัญ: โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน, แนวทางการผลิตพืช, เกษตรในโรงเรียน

Abstract

This research is a mixed-methods study with the objectives of 1) studying the context of vegetable production under the school lunch program at Ban Mae Lui School, Mae Suat Subdistrict, Sop Moei District, Mae Hong Son Province; 2) studying the problems and obstacles in vegetable production for use in school lunches under the school lunch program at Ban Mae Lui School, Mae Suat Subdistrict, Sop Moei District, Mae Hong Son Province; and 3) finding appropriate ways to develop vegetable production for use in school lunches for students under the school lunch program at Ban Mae Lui School, Mae Suat Subdistrict, Sop Moei District, Mae Hong Son Province. This is a qualitative research study, with the researcher focusing on the origins of the school lunch program, the process of producing vegetable raw materials for student lunches, and its integration into teaching and learning activities. Data was collected from a sample group of 50 participants selected using purposive sampling, employing participatory observation, semi-structured interviews, and focus group discussions.

The research findings indicate that Ban Mae Lui School lacks a clear and appropriate operational model for the school lunch program. The vegetable yield did not meet the project's objectives, resulting in insufficient produce to meet student lunch needs throughout the year. A suitable approach for developing vegetable production for school lunches under the school lunch agriculture project involves nine steps: 1) Data collection and problem analysis; 2) Planning meetings; 3) Knowledge enhancement training; 4) Implementation of the plan; 5) Supporting participation from all stakeholders; 6) Coordination with external agencies; 7) Monitoring and evaluation; 8) Improvement and development; and 9) Dissemination and knowledge transfer. This process helps increase productivity and enhance the capacity of vegetable production to ensure sufficient and appropriate vegetable supply for school lunches on a continuous and sustainable basis.

Keywords: agricultural project for lunch, guideline for crop production, school based agriculture

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้ให้ความสำคัญ เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมในการดำรงชีวิตและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยในด้านสุขภาพอนามัยของนักเรียน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญและเป็นปัจจัยแรกที่จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพการเรียนรู้ของนักเรียน ให้มีสมรรถนะคุณลักษณะที่พึงประสงค์ มีความรู้ ความสามารถ มีทักษะชีวิตและมีพัฒนาการ ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา จึงจำเป็นจะต้องให้การดูแล สนับสนุน รวมทั้งส่งเสริมให้นักเรียนมีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ แข็งแรง มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ตามศักยภาพของนักเรียนแต่ละบุคคล โดยมีความเชื่อว่าการจัดให้มีโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน เป็นบริการสำคัญที่จะช่วยให้นักเรียนซึ่งมีสภาพความแตกต่างทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและชีวิตความเป็นอยู่ ได้รับการบริการอาหารกลางวันที่เหมาะสมและถูกสุขลักษณะ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565)

Handwritten signature

โรงเรียนบ้านแม่หลุย ได้รับการคัดเลือกเข้าร่วมเป็นโรงเรียนในโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา ซึ่งสถานศึกษาได้ดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560 – 2569 ซึ่งนำมาเป็นกรอบแนวทางในการจัดทำแผนปฏิบัติการของสถานศึกษาที่ตอบสนองต่อความต้องการของเด็กและเยาวชนในพื้นที่เป้าหมาย โดยโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน เป็นโครงการแรกเริ่มที่เริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2523 โดยมุ่งเน้นให้นักเรียน ครู และผู้ปกครองร่วมกันทำการเกษตรในโรงเรียน แล้วนำผลผลิตที่ได้มาประกอบเป็นอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนในโรงเรียน โดยได้พระราชทานเงิน สิ่งของ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ วัสดุอุปกรณ์ด้านการเกษตร และอุปกรณ์ในการประกอบอาหารให้แก่โรงเรียนในโครงการ นอกจากนี้จะช่วยแก้ปัญหาด้านการขาดแคลนอาหารกลางวันแล้ว ยังทำให้เด็กนักเรียนได้รับความรู้ด้านโภชนาการและด้านการเกษตรแผนใหม่ที่สามารถนำไปใช้ประกอบเป็นอาชีพได้ต่อไป (แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2560 – 2569)

ซึ่งจากการดำเนินงานตามเป้าหมายหลักของโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีในด้านโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียนบ้านแม่หลุย ที่ผ่านมานั้น ปริมาณผลผลิตด้านพืชผักที่ได้ยังไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคเป็นอาหารกลางวันของเด็กนักเรียน ซึ่งยังไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ ด้วยเหตุปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านสภาพพื้นที่ตั้งของโรงเรียนที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูงระบบชลประทาน โดยอาศัยแหล่งน้ำประปาจากภูเขา ซึ่งประสบปัญหาในช่วงฤดูแล้งที่ไม่เพียงพอสำหรับใช้ในการอุปโภคและบริโภคได้ตลอดทั้งปี สภาพพื้นที่ปลูกเป็นพื้นที่ลาดชันซึ่งพืชบางชนิดไม่สามารถเพาะปลูกและเจริญเติบโตได้ดี ด้านองค์ความรู้ของครู นักเรียน และผู้ปกครองที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจด้านการทำเกษตร อีกทั้งด้านการมีส่วนร่วมจากชุมชนและหน่วยงานภายนอกยังมีน้อย จึงส่งผลให้การผลิตพืชผักสำหรับนำมาประกอบเป็นอาหารกลางวันให้แก่เด็กนักเรียนนั้นไม่เพียงพอต่อการบริโภคเป็นอาหารกลางวันได้ตลอดทั้งปี

ดังนั้น แนวทางการผลิตพืชผักเพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวัน ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียน ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการ สามารถผลิตพืชผักเพื่อนำมาประกอบเลี้ยงเป็นอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนได้อย่างเพียงพอ ตลอดจนการนำผลผลิตที่ได้ไปแปรรูปเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่เด็กนักเรียนและขยายผลสู่ชุมชนต่อไปได้ จึงต้องร่วมกันพัฒนาและหาแนวทางแก้ไขโดยเน้นพืชที่มีอยู่ในท้องถิ่น ตามความต้องการบริโภคของเด็กนักเรียน ความเหมาะสมกับพื้นที่ที่เพาะปลูก โดยดำเนินการวางแผนการผลิตพืชผักที่สามารถเพาะปลูกได้ตามสภาพภูมิสังคมของพื้นที่ จึงต้องศึกษาภูมิสังคม บริบทการผลิตพืชผัก รวมถึงสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินโครงการและหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตพืชผักให้เพียงพอต่อการนำมาประกอบอาหารกลางวันได้ตลอดทั้งปี และสามารถขยายผลสู่ชุมชนต่อไปได้

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาบริบทการผลิตพืชผัก ภายใต้โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคของการผลิตพืชผัก เพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวันตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
3. เพื่อหาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตพืชผัก เพื่อใช้ประกอบอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทบทวนวรรณกรรม

1. แนวพระราชดำริเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. แนวพระราชดำริเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ (เกษตรทฤษฎีใหม่)
3. หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ประกอบด้วย
  - 3.1 ภูมิสังคม
  - 3.2 ศึกษาข้อมูลอย่างเป็นระบบ ทำงานอย่างผู้รู้จริง
  - 3.3 ระเบิดจากข้างใน
  - 3.4 ทำตามลำดับขั้น
  - 3.5 เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา
  - 3.6 การมีส่วนร่วม
  - 3.7 รู้ รัก สามัคคี
4. โครงการอาหารกลางวัน
5. โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตามพระราชดำริ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
6. แนวคิดการเกษตร ประกอบด้วย
  - 6.1 เกษตรกรรมแบบยั่งยืน
  - 6.2 เกษตรผสมผสาน
  - 6.3 เกษตรปลอดภัย
7. ทฤษฎีการบริหารงาน 4M
8. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ 1) ผู้บริหาร คณะครู และบุคลากรในโรงเรียน เพื่อศึกษาที่มาของการดำเนินโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน จำนวน 10 คน 2) นักเรียนโรงเรียนบ้านแม่หลุย เพื่อศึกษาการบริโภคอาหารกลางวัน และการเข้าร่วมกิจกรรมเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน จำนวน 30 คน และ 3) ผู้ปกครองนักเรียน เพื่อศึกษาความคิดเห็นต่อการบริโภคอาหารกลางวันของนักเรียน และการมีส่วนร่วมต่อการดำเนินโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน จำนวน 10 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ (Interview Guide) เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไป สภาพการณ์ผลิตพืชผักตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย

2) แบบสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นผู้สังเกต ตั้งประเด็นคำถาม จดบันทึก และวิเคราะห์ข้อมูล จากการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับการดำเนินงานของผู้บริหาร คณะครู นักเรียน และผู้ปกครอง

3) บทสนทนากลุ่ม (focus group) โดยการประชุมกลุ่มย่อยของกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงในการ

วางแผนแนวทางที่เหมาะสมในการผลิตพืชผักสำหรับโครงการอาหารกลางวัน ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ เข้าไปสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยผู้วิจัยเป็นผู้เขียนคำตอบตามที่ผู้ให้ข้อมูล มีขั้นตอนในการดำเนินงาน แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เกี่ยวกับบริบทการผลิตพืชผัก ภายใต้โครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน
- 2) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ การศึกษารวบรวมข้อมูลจากรายงาน เอกสาร และงานวิจัยเกี่ยวกับการดำเนินงานตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน

การวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ โดยการนำข้อมูลที่ได้จาก แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบสำรวจ และทำการวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา
- 2) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม และการประชุมกลุ่มย่อย จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาถอดเทป จัดหมวดหมู่เนื้อหา ตีความ และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาข้อสรุปเชิงพรรณนา และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบเรียงตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดการวิจัย

ผลการวิจัย

บริบททั่วไปด้านสภาพภูมิศาสตร์และภูมิสังคมของชุมชนและโรงเรียนบ้านแม่หลุย ตั้งอยู่ห่างจากถนนหลวงหมายเลข 105 ระยะทาง 18 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอสบเมย ระยะทาง 45 กิโลเมตร มีจำนวนครัวเรือน จำนวน 243 ครัวเรือน ประชากรทั้งหมด 866 คน แยกเป็นเพศชาย 471 คน เพศหญิง 395 คน เป็นสัญชาติไทย จำนวน 866 คน เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ร้อยละ 100 การประกอบอาชีพของคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร ได้แก่ ปลูกข้าวไร่ ถั่วเหลือง ข้าวโพด พักทอง และพริก ร้อยละ 60 รองลงมาคือกำลังศึกษา ร้อยละ 30 และอีกร้อยละ 10 ประกอบอาชีพอื่น ๆ เช่น ค้าขาย รับราชการ รับจ้าง และอื่น ๆ รายได้เฉลี่ยของคนในชุมชน มีรายได้เฉลี่ยมากกว่า 50,000 บาท ต่อครัวเรือนต่อปี

โรงเรียนบ้านแม่หลุย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาแม่ฮ่องสอน เขต 2 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ตั้งอยู่ในหมู่บ้านแม่หลุย เปิดทำการสอน ตั้งแต่ พ.ศ. 2526 และเข้ารับเป็นโรงเรียนในโครงการพัฒนาเด็กและเยาวชน ตามพระราชดำริ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตั้งแต่ พ.ศ. 2562 ถึงปัจจุบัน ดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ฯ เป้าหมายหลัก 8 เป้าหมายหลัก ของโรงเรียนในโครงการพระราชดำริ ฯ ปัจจุบันมีนักเรียน จำนวน 212 คน มีข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 23 คน มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ อยู่สูงจากน้ำทะเลปานกลาง ตั้งแต่ 150 – 900 เมตร ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติแม่เงา ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าไม้ตามธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ โดยแบ่งลักษณะภูมิประเทศ ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ พื้นที่ราบ คิดเป็นพื้นที่ ร้อยละ 5 ราษฎรในพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกพืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ และใช้เป็นที่อยู่อาศัยและพื้นที่สูงคิดเป็นร้อยละ 5 ของพื้นที่ สภาพพื้นที่เป็นป่าภูเขาสูงสลับซับซ้อน มีแม่น้ำเงาไหลผ่าน ในพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกพืชและทำการเกษตรเพียงเท่านั้น โรงเรียนบ้านแม่หลุยมีพื้นที่ จำนวน 14 ไร่ 2 งาน โรงเรียนดำเนินงานตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ฯ เป้าหมายหลัก 8 เป้าหมายหลัก รวมถึงโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ที่มุ่งเน้นให้นักเรียน ครูและ

ผู้ปกครองร่วมกันทำการเกษตรในโรงเรียน แล้วนำผลผลิตที่ได้มาประกอบเป็นอาหารกลางวัน โดยสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานเงิน สิ่งของ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ วัสดุอุปกรณ์การเกษตร และอุปกรณ์การประกอบอาหารให้แก่โรงเรียนในโครงการ จากการทำดำเนินงานตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียนบ้านแม่หลุย พบว่า การดำเนินงานที่ผ่านมา ยังขาดกระบวนการและรูปแบบแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน ส่งผลให้การดำเนินงานที่ผ่านมา นั้น ผลผลิตที่ได้ไม่สามารถนำไปสนับสนุนเพื่อใช้เป็นวัตถุดิบประกอบอาหารกลางวันได้อย่างเพียงพอ โดยสภาพปัญหาส่วนใหญ่มาจากหลายสาเหตุ อาทิ เช่น แหล่งน้ำ ที่ยังไม่เพียงพอและไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่อการทำกิจกรรมเกษตรของโรงเรียนได้ตลอดทั้งปี ซึ่งยังต้องมีการบริหารจัดการให้เหมาะสมกับพื้นที่ทำการเกษตรของโรงเรียน ด้านองค์ความรู้และทักษะด้านการปฏิบัติกิจกรรมเกษตรของนักเรียน รวมทั้งด้านแรงงานซึ่งมาจากนักเรียน ทำให้ต้องมีการช่วยเหลือตนเองและขอความช่วยเหลือจากชุมชนในรูปแบบของแรงงานและวัสดุอุปกรณ์ รวมถึงหน่วยงานอื่นภายนอก ที่ต้องขอความร่วมมือและการสนับสนุนจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลและนำมาวางแผนร่วมกันของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยใช้เทคนิคกระบวนการเรียนรู้และวางแผนแบบมีส่วนร่วม Appreciation-Influence-Control (A-I-C) เพื่อให้เกิดการคิดวิเคราะห์และนำไปสู่การแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนทัศนคติในการประเมินปัญหาและสถานการณ์ที่เกิดขึ้น รวมถึงจากการสำรวจความต้องการบริโภคของนักเรียน ตามเมนูอาหารกลางวันนักเรียน โดยแบ่งเป็น 1) พืชผักที่ปลูกโดยใช้เมล็ดพันธุ์พระราชทาน ฯ และ 2) พืชผักที่ปลูกโดยใช้เมล็ดพันธุ์ที่ซื้อจากท้องตลาด จากนั้นร่วมกันวางแผนการผลิตพืชผักตามชนิดผักและปริมาณที่นักเรียนต้องการรับประทานใน 1 ปีการศึกษา แบ่งออกเป็น ดังนี้ 1) ด้านการปลูกผักให้เหมาะสมกับภูมิสังคม ได้แก่ (1) พืชผักตามฤดูกาล ได้แก่ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว และพืชผักตามระยะเวลาการเก็บเกี่ยว แบ่งเป็น พืชอายุสั้น พืชอายุยาว และพืชกินใบ และ (2) พืชผักพื้นบ้าน โดยทั่วไปมักนิยมปลูกเพียงครั้งเดียว และสามารถนำมาบริโภคได้ตลอดทั้งปี มีให้กินหมุนเวียนกันอยู่ในธรรมชาติ โดยมีกระบวนการเพาะปลูกและการเก็บรักษาด้วยภูมิปัญญาของชาวปกากะญอมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันรวมทั้งจัดการพื้นที่เพาะปลูกให้สอดคล้องกับธรรมชาติและภูมิสังคม ส่งผลทำให้โรงเรียนมีผลผลิตพืชผัก สำหรับนำมาใช้ประกอบอาหารเลี้ยงเด็กนักเรียนได้อย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี และ 2) ด้านการวางแผนด้านปัจจัยการผลิต ได้แก่ (1) ปัจจัยด้านงบประมาณ ตามที่ภาครัฐมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณอาหารกลางวันของนักเรียน ตามรายหัวของนักเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 22 บาท/คน/มื้อ (2) ปัจจัยด้านแรงงาน ดำเนินการแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนให้นักเรียนเป็นผู้รับผิดชอบตามความสมัครใจ บูรณาการในกิจกรรมการเรียนการสอนในสาระวิชาที่สอดคล้องกับเนื้อหาสาระ และจัดตั้งเป็นกลุ่มยุวเกษตรเพื่อทำกิจกรรมการปลูกพืช เพื่อให้นักเรียนเกิดความกระตือรือร้นที่จะร่วมกิจกรรม และเกิดความภูมิใจจากการทำกิจกรรม และส่งเสริมให้ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการทำเกษตรของโรงเรียน ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาช่วยเหลือโรงเรียนเมื่อต้องการแรงงาน (3) ปัจจัยด้านความรู้ จัดให้มีการอบรม ศึกษาดูงาน เพื่อส่งเสริมความรู้และฝึกปฏิบัติจริงในการจัดทำแปลงเกษตรแก่คณะครู นักเรียน และผู้ปกครองได้ลงมือปฏิบัติจริง และเกิดทักษะในด้านการทำเกษตร เช่น การจัดทำแปลงผลิตพืช การผลิตพืชประเภทต่าง ๆ การผลิตและเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืช การขยายพันธุ์พืช การทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก และการป้องกันกำจัดโรคแมลงศัตรูพืชแบบผสมผสาน เพื่อให้โรงเรียนมีองค์ความรู้ ทักษะด้านการเกษตร (4) ด้านปัจจัยด้านวัสดุอุปกรณ์ โดยการประสานความร่วมมือร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอกอยู่เสมอ เช่น กรมส่งเสริมการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดเชียงใหม่ สำนักงานเกษตรอำเภอ โครงการทหารพันธุ์ดี “ชุมชนเบิกบาน อาหารปลอดภัย” เข้ามาช่วยสนับสนุนด้านอุปกรณ์เพื่อใช้ในการเกษตร รวมถึงสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการทำเกษตรที่ถูกต้อง

ตามหลักการทำเกษตรอย่างถูกวิธี เพื่อให้มีแนวทางการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน และ (5) ด้านการบริหารจัดการ ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน แนวทางการบริหารจัดการ ซึ่งต้องมีการดำเนินงานที่ชัดเจนตามหลักการบริหารโครงการ ให้สามารถดำเนินงานให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ มีผลผลิตสำหรับอาหารกลางวันได้อย่างต่อเนื่อง โดยใช้หลักการบริหาร 4M คือ 1) ด้านการบริหารกำลังคน (Man) โดยการส่งเสริมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการ ได้แก่ ครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียน และผู้ปกครอง เข้ารับการอบรมพัฒนาความรู้ และแนวทางการลงมือปฏิบัติด้านการเกษตร โดยเฉพาะการผลิตพืชผักได้ตามความต้องการ ปลอดภัย และนำไปบริโภคได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในการดำเนินโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียนบ้านแม่หลุยได้ดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่มุ่งเน้นให้นักเรียน คณะครู ผู้ปกครอง ชุมชน และหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ

2) ด้านการบริหารงบประมาณ (Money) โดยโรงเรียนได้รับการจัดสรรงบประมาณโครงการอาหารกลางวันจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 22 บาท/คน/มื้อ ผ่านการดำเนินการจัดซื้อ จัดจ้างวัตถุดิบเพื่อนำมาประกอบเป็นอาหารกลางวันให้นักเรียน ตามแนวทางการดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและบริหารพัสดุภาครัฐ เป็นไปด้วยความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ 3) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ (Materials) โดยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในโครงการ คำนึงถึงความพอประมาณ มีเหตุผลคำนึงถึงความคุ้มค่าและความเหมาะสมในการใช้ ตั้งแต่การผลิต การดูแลรักษา ตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิต การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วยความระมัดระวังและปลอดภัย ตลอดจนการหมุนเวียนทรัพยากรที่มีอยู่โดยนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น น้ำจากบ่อเลี้ยงปลาตก สามารถนำมาใช้รดน้ำพืชผักหรือต้นไม้ผลในโรงเรียนได้ มูลสัตว์จากการเลี้ยงสัตว์ในโรงเรียน เช่น โรงเลี้ยงสุกร โรงเลี้ยงไก่ สามารถนำมาทำเป็นปุ๋ยคอก และนำมาผสมกับเศษพืชสามารถนำมาทำเป็นปุ๋ยหมักใส่ยังต้นพืชผักได้ เพื่อช่วยเพิ่มธาตุอาหารพืชในดินแล้วยังช่วยทำให้ดินโปร่งและร่วนซุย รวมทั้งการดำเนินงานตามหลักภูมิสังคมของพื้นที่ เช่น การปลูกผักในชุมชนที่นิยมปลูก สามารถนำเมล็ดพันธุ์ผักของชาวบ้านในชุมชน นำมาเพาะปลูกในโรงเรียนได้การนำภูมิปัญญาด้านการดูแลพืชผักของคนในชุมชน นำมาดูแลพืชผักที่ปลูกภายในโรงเรียน เป็นต้น

4) การบริหารจัดการ (Management) การบริหารโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน เริ่มตั้งแต่การประชุมวางแผนร่วมกันของผู้บริหาร คณะครูและผู้ที่เกี่ยวข้อง มอบหมายผู้รับผิดชอบการดำเนินงานแต่ละฝ่าย เพื่อให้มีคณะกรรมการบริหารจัดการและขับเคลื่อนการดำเนินงานอย่างชัดเจน มีกฎเกณฑ์ ระเบียบข้อตกลง ที่ใช้ในการบริหารจัดการโครงการ จัดทำแผนการดำเนินงานและขับเคลื่อนโครงการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จัดให้มีสถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมถึงมีการจัดระเบียบสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้เสริมการเข้ามามีส่วนร่วมของหน่วยงานภายนอกที่เข้ามาส่งเสริม สนับสนุน ตั้งแต่แรงงาน ปัจจัยการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์พืชผัก อุปกรณ์การเกษตร งบประมาณ เพื่อให้การดำเนินงานตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันบรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการ โดยสรุปผลหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาและหาแนวทางแก้ไขและปรับปรุงการดำเนินโครงการต่อไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาแนวทางการผลิตพืชผักเพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวัน ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งผู้วิจัยร่วมกับผู้บริหาร คณะครู นักเรียน และผู้ปกครอง ร่วมกันหาแนวทางการผลิตพืชผักเพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวันในโรงเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยในประเด็นสำคัญให้ชัดเจน ตลอดจนสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ดังนี้

ด้านบริบท ของการดำเนินงานตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ซึ่งมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร โรงเรียนบ้านแม่หลุย ได้ดำเนินงานตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวัน ตามแนว

พระราชดำริของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยดำเนินงานตั้งแต่ปี พ.ศ. 2562 เป็นต้นมา ซึ่งมุ่งเน้นการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกผักในโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีการทำปุ๋ยคอก (เลี้ยงสัตว์) ได้แก่ เลี้ยงสุกรพันธุ์ขุน การเลี้ยงปลาตก การเลี้ยงกบนา การเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง การเพาะเห็ดนางฟ้าภูฐาน และนำผลผลิตที่ได้จำหน่ายเข้าสู่สหกรณ์โรงเรียน และนำไปประกอบเป็นอาหารกลางวันให้แก่แก่นักเรียนอย่างปลอดภัย การดำเนินงานในโครงการมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นและการทำเกษตรแบบผสมผสาน และการบริหารจัดการทรัพยากรตามหลักการบริหารจัดการ 4M โดยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องสอดคล้องกับ สันติ ศรีสวนแดง และคณะ (2563) ได้ศึกษาการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เกษตรและสิ่งแวดล้อมเพื่อโครงการอาหารกลางวัน ภายใต้ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียน และชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านต้นมะม่วง พบว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านต้นมะม่วง มีการจัดกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสาน ผู้มีส่วนร่วมได้ร่วมกันออกแบบแหล่งเรียนรู้ การปลูกผักไร้ดิน เพื่ออาหารกลางวันในลักษณะฐานการเรียนรู้ ผู้มีส่วนร่วมเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมและควรจัดกิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ จากความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย โรงเรียน และชุมชน จากการดำเนินโครงการยังช่วยส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้เรื่องการวางแผน การทำบัญชี และการหมุนเวียนผลผลิตเข้าสู่โครงการอาหารกลางวันอย่างเป็นระบบ สร้างความมั่นคงทางอาหารภายในสถานศึกษา ซึ่งผลการศึกษาชี้ สอดคล้องกับอัญชิริย์ จิตินันญา และธรรมพร ตันตรา (2564) ได้ศึกษาแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์สู่อาหารปลอดภัยให้กับนักเรียนและชุมชนในเขตพื้นที่โรงเรียนสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักเรียน ครู ผู้ปกครอง โรงเรียน และชุมชนนั้นสามารถเลือกบริโภคอาหารที่มาจากผลผลิตที่มีความเพียงพอต่อการบริโภคและสามารถจำหน่ายไปยังพื้นที่ใกล้เคียงได้ โดยเงื่อนไขที่ทำให้โครงการประสบความสำเร็จ ได้แก่ ด้านงบประมาณ ด้านบุคลากรหรือทีมงาน ด้านเครื่องมือและอุปกรณ์ รวมทั้งระยะเวลา ความต่อเนื่องของการดำเนินโครงการ แนวทางที่เหมาะสมในการทำเกษตรอินทรีย์สู่อาหารปลอดภัยให้กับนักเรียนและชุมชน นั่นคือ 1) การวางแผนผลิตวัตถุดิบที่มีคุณภาพปลอดภัยมาจัดทำอาหารกลางวันโดยเพิ่มปริมาณการบริโภคอาหารอินทรีย์ไปพร้อม ๆ กับ 2) ด้านการสร้างความรู้ความตระหนักในการบริโภคอาหารอินทรีย์ 3) การสร้างเครือข่ายเกษตรอินทรีย์เพื่อลดปัญหาผลผลิตที่ไม่เพียงพอต่อการบริโภค และ 4) การประชาสัมพันธ์ประโยชน์ของการบริโภคอาหารอินทรีย์ให้มากขึ้น 5) สร้างช่องทางการจัดจำหน่าย

ด้านสภาพปัญหาและอุปสรรคของการผลิตพืชผัก เพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวัน ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย พบว่ามีปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การผลิตพืชผักไม่เป็นไปตามเป้าหมายของโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน ซึ่งโรงเรียนยังผลิตพืชผักได้ไม่ต่อเนื่องและไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภคเป็นอาหารกลางวันของนักเรียน ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ได้แก่ ปัญหาด้านแหล่งน้ำและระบบบริหารจัดการน้ำ พบว่าโรงเรียนมีปัญหาด้านแหล่งน้ำ โดยจะขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง ซึ่งน้ำที่ใช้มาจากประปาภูเขาและยังพบว่าไม่มีแหล่งกักเก็บน้ำในบริเวณพื้นที่แปลงเกษตร (ถังกักเก็บน้ำ) และระบบสปริงเกอร์หรือน้ำหยด ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ทำให้ต้องใช้แรงงานคนในการรดน้ำ ซึ่งเป็นภาระหนักทำให้พืชผักไม่ได้รับน้ำอย่างสม่ำเสมอและเพียงพอต่อความต้องการของพืชผัก สอดคล้องกับวรวิธินามมล (2562) ได้ศึกษาการวางแผนการผลิตพืชผักสำหรับโครงการอาหารกลางวันในศูนย์การเรียนรู้ตำรวจตระเวนชายแดนเฉลิมพระเกียรติบ้านนาบ่อสะเป ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าปัญหาที่พบจากการดำเนินโครงการ คือ ปัญหาการขาดแคลนน้ำในช่วงฤดูแล้ง และดินขาดความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเกิดจากพื้นที่ป่าต้นน้ำถูกบุกรุกทำลาย ลักษณะดินนั้นเป็นดินที่ไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ จึงต้องดำเนินการให้กรมชลประทานทำการสร้างระบบสูบน้ำพลังงานแสงอาทิตย์และใช้ถังกักเก็บน้ำขนาด 2,000 ลิตร เพื่อใช้สูบน้ำและกักเก็บน้ำฝนไว้ใช้ในฤดูแล้ง ปัญหาด้านการบริหารจัดการแรงงานและบุคลากร ได้แก่ นักเรียนที่รับผิดชอบยังขาดความกระตือรือร้นและแรงจูงใจในการทำกิจกรรม ขาดความรู้รวมถึงทักษะในด้านการทำ

Handwritten signature

เกษตรกรที่ถูกต้องและถูกวิธี จึงทำให้ผลผลิตด้านพืชผักที่ได้จากการเพาะปลูกเจริญเติบโตได้ไม่ติดตามมา ด้านครูผู้รับผิดชอบ มีภาระงานสอนและภาระงานที่ได้รับมอบหมายอื่น ๆ ค่อนข้างมาก และยิ่งขาดความรู้เฉพาะทาง รวมถึงทักษะด้านเกษตรกรรม และด้านการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่ นั้นไม่ค่อยมีเวลาเข้ามาช่วยทางโรงเรียน และเมื่อทางโรงเรียนขอรับการสนับสนุนแรงงานจากผู้ปกครอง มักมีผู้ปกครองบางส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการทำแปลงเกษตรของโรงเรียน โดยมักจะเป็นผู้ปกครองนักเรียนที่อาศัยอยู่ใกล้ ๆ บริเวณโรงเรียน เพียงไม่กี่คนที่คอยสนับสนุนและเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเกษตรในโรงเรียน

แนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตพืชผัก เพื่อใช้ประกอบอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย โดยนำแนวคิดเกษตรกรรมแบบยั่งยืน ซึ่งเป็นการทำเกษตรที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองผ่านการจัดการทรัพยากรหมุนเวียนภายในสถานศึกษา อาทิ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์จากเศษพืชและการสร้างธนาคารเมล็ดพันธุ์ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยลดการนำเข้าปัจจัยการผลิตจากภายนอก ส่งผลให้โครงการสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง แม้อันสถานะที่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ การทำเกษตรผสมผสาน โดยการการจัดสรรพื้นที่และกิจกรรมการเกษตรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ปลูกพืชผักที่หลากหลายและเหมาะสมกับภูมิสังคม อาทิ เช่น การปลูกผักพื้นบ้านที่นิยมปลูกในชุมชน การปลูกผักตามฤดูกาล และการปลูกผักตามอายุการเก็บเกี่ยว ช่วยให้โรงเรียนมีวัตถุดิบสำหรับประกอบอาหารกลางวันที่หลากหลายและต่อเนื่องตลอดทั้งปี และการทำเกษตรปลอดภัย โดยปราศจากสารเคมีและเปลี่ยนมาใช้สารชีวภัณฑ์ในการกำจัดศัตรูพืช ส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของวัตถุดิบที่นำเข้าสู่โรงครัวของโรงเรียนเพื่อสร้างความปลอดภัยด้านโภชนาการให้แก่แก่นักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับสภาพ แสงสุโพธิ์ และคณะ (2565) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการและกลไกการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนของชุมชน: กรณีการจัดการผลผลิตจากฟาร์มเกษตรอินทรีย์สู่อาหารกลางวันโรงเรียน จากการศึกษา พบว่า ศักยภาพในการผลิตและการจัดการผลผลิตทางเกษตรอินทรีย์ ของเกษตรกรในตำบลบ่อแก้ว ที่มีศักยภาพในการผลิตพืชโดยไม่ใช้สารเคมีในการผลิต สามารถจำหน่ายผลผลิตเป็นวัตถุดิบประกอบอาหารกลางวันของโรงเรียนได้ตามที่โรงเรียนต้องการและเพื่อให้การพัฒนาการผลิตพืชผักในโรงเรียนมีความยั่งยืนและสามารถผลิตวัตถุดิบได้เพียงพอต่อความต้องการบริโภคเป็นอาหารกลางวันของนักเรียน โดยใช้หลักการจัดการทรัพยากร มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการผลิตพืชผักเพื่ออาหารกลางวัน จะช่วยให้โรงเรียนบริหารจัดการอุปสรรคด้านความไม่ต่อเนื่องของผลผลิตได้อย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ ได้แก่ 1) การบริหารกำลังคน ได้แก่ คณะครู นักเรียน และผู้ปกครอง เข้ารับการอบรมพัฒนาความรู้ และแนวทางการลงมือปฏิบัติด้านการเกษตร ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในเรื่องการผลิตพืชผัก ตั้งแต่การเตรียมพื้นที่เพาะปลูก การเตรียมเมล็ดพันธุ์ การเพาะเมล็ดผัก การดูแลผลผลิต การให้น้ำและปุ๋ย การเก็บเกี่ยวผลผลิต ตลอดจนการดูแลอุปกรณ์ที่ใช้ในการเกษตร เป็นต้น เพื่อนำความรู้ที่ได้นำมาใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายของโครงการและกิจกรรม 2) การบริหารงบประมาณ ซึ่งได้รับการจัดสรรงบประมาณจากเงินอุดหนุนโครงการอาหารกลางวัน จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 22 บาทต่อคน ซึ่งเพียงพอต่อการบริหารจัดการสำหรับจัดซื้อวัตถุดิบเพื่อนำมาประกอบเป็นอาหารกลางวันให้แก่แก่นักเรียน โดยเฉพาะวัตถุดิบที่โรงเรียนไม่สามารถผลิตขึ้นได้เอง จึงต้องซื้อขึ้นมาจากตลาดในตัวอำเภอสบเมย ซึ่งการดำเนินการจัดซื้อวัตถุดิบเพื่อนำมาประกอบเป็นอาหารกลางวันให้แก่แก่นักเรียนนั้น ดำเนินการจัดซื้อและจัดจ้างตามแนวทางการดำเนินการจัดซื้อจัดจ้างตามพระราชบัญญัติการจัดซื้อจัดจ้างและบริหารพัสดุภาครัฐ เป็นไปด้วยความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ 3) การบริหารวัสดุอุปกรณ์ การบริหารวัสดุอุปกรณ์เพื่อให้มีความพร้อมด้านเครื่องมือ วัสดุและอุปกรณ์ในการดำเนินโครงการและกิจกรรม ที่เพียงพอและเหมาะสมและเกิดความคุ้มค่า โดยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในโครงการ คำนึงถึงความพอประมาณ มีเหตุผลคำนึงถึงความคุ้มค่าและความเหมาะสมในการใช้ ตั้งแต่การผลิต การดูแลรักษา ตลอดจนการเก็บเกี่ยวผลผลิต การเลือกใช้วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ด้วยความระมัดระวังและ

ปลอดภัยตลอดจนการหมุนเวียนทรัพยากรที่มีอยู่โดยนำกลับมาใช้ใหม่ และ 4) การบริหารจัดการดำเนินงานภายใต้แนวทางการดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการพระราชดำริ ฯ เริ่มตั้งแต่การประชุมวางแผนร่วมกันของผู้บริหาร คณะครูและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มอบหมายผู้รับผิดชอบการดำเนินงานแต่ละฝ่าย เพื่อให้มีคณะกรรมการบริหารจัดการและขับเคลื่อนการดำเนินงานอย่างชัดเจน จัดทำแผนการดำเนินงานและขับเคลื่อนโครงการที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และดำเนินการสรุปผลหลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรม ร่วมกันวิเคราะห์สภาพปัญหาและหาแนวทางแก้ไขและปรับปรุงการดำเนินโครงการต่อไป นอกจากนี้ยังได้นำทฤษฎีการมีส่วนร่วม เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการรับผลประโยชน์ เป็นการสร้างพันธสัญญาทางสังคมที่ทำให้โรงเรียนและชุมชนรู้สึกถึงความรับผิดชอบร่วมกัน โรงเรียนได้รับการสนับสนุนทรัพยากรอย่างต่อเนื่องจากชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับ ปรางทิพย์ เจียมกลิ่น (2564) ได้ศึกษาการถอดบทเรียนความสำเร็จของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนต้นแบบอาหารกลางวันดีเด่นระดับประเทศในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมเครือข่าย มีการบริหารโครงการอาหารกลางวันโดยคณะกรรมการซึ่งมาจากตัวแทนของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมาวางแผนพร้อมการนิเทศ ติดตาม และประเมินผล ส่งผลให้นักเรียนและผู้ปกครองมีความพึงพอใจต่อการจัดโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน

จากผลการศึกษาแนวทางการผลิตพืชผักเพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวัน ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียน โดยการวิเคราะห์บริบททั่วไปของโรงเรียนและชุมชน สภาพระบบการผลิตพืชผักของโรงเรียน สภาพปัญหาและอุปสรรคของการผลิตพืชผักจากการดำเนินโครงการที่ผ่านมา และร่วมกันหาแนวทางการผลิตพืชผักเพื่อใช้ประกอบอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนที่เหมาะสม จึงได้รูปแบบแนวทางการกระบวนกรดำเนินงานที่เหมาะสมในการพัฒนาการผลิตพืชผัก เพื่อใช้ประกอบอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียน มีกระบวนการดำเนินงาน 9 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ปัญหา 2) การประชุมวางแผนการดำเนินงาน 3) การฝึกอบรมเสริมสร้างความรู้ 4) การลงมือปฏิบัติตามแผน 5) สนับสนุนการมีส่วนร่วมในทุกฝ่าย 6) ประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภายนอก 7) ติดตามประเมินผลการดำเนินงาน 8) การปรับปรุงพัฒนา และ 9) การขยายผลและถ่ายทอดความรู้ ซึ่งมีส่วนช่วยเพิ่มผลผลิตและเสริมสร้างศักยภาพการผลิตพืชผักสู่การนำมาบริโภคเป็นอาหารกลางวันสำหรับนักเรียนได้อย่างเพียงพอและเหมาะสมต่อการบริโภคได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการดำเนินการค้นคว้าอิสระครั้งนี้ ผู้ค้นคว้าขอให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาแนวทางการผลิตพืชผักเพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวัน ตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันในโรงเรียนบ้านแม่หลุย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะจากการศึกษา ดังนี้

1) ดำเนินการวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน ดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาจากการดำเนินงาน ปรับปรุง และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะปัญหาด้านปัจจัยการผลิต เช่น แห้งน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่พืชต้องการ ควรมีการวางแผนและปรับปรุงแหล่งน้ำให้เพียงพอสำหรับใช้ในการเกษตรในโรงเรียนให้เพียงพอตลอดทั้งปีการศึกษา

2) คอยประสานความร่วมมือระหว่างผู้บริหาร คณะครู นักเรียน และผู้ปกครอง รวมทั้งหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันดำเนินงานให้ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ส่งผลทำให้การดำเนินงานเกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน

3) การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการผลิตให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่เสมอ เช่น การจัดอบรมส่งเสริมองค์ความรู้ให้แก่นักเรียน ครู และผู้ปกครอง ส่งเสริมให้มีการศึกษาดูงานภายนอกสถานศึกษา เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องให้ม้องค์ความรู้ที่ถูกต้อง สามารถนำไปใช้ดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

Handwritten signature

ครูผู้สอนศึกษาความรู้ด้านการเกษตรและนำมาบูรณาการสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่นักเรียน

4) โรงเรียนมีรูปแบบการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม เช่น เอกสารแนวทางการดำเนินงานด้านการผลิตพืชผักเพื่อใช้ประกอบเป็นอาหารกลางวันตามโครงการเกษตรเพื่ออาหารกลางวันของโรงเรียน เพื่อใช้เป็นแนวทางการผลิตพืชผักของโรงเรียนในครั้งต่อไป และเป็นแนวทางการผลิตพืชผักให้แก่โรงเรียนข้างเคียงและอยู่โดยรอบได้

5) ด้านปัจจัยการผลิต (เมล็ดพันธุ์ผักที่นำมาปลูก) ส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสวนจิตรลดา และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก รวมถึงซื้อขึ้นมาจากตลาดในตัวอำเภอ อาจไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับภูมิสังคมและบริบทพื้นที่ของโรงเรียนและชุมชน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณมูลนิธิชัยพัฒนาเป็นอย่างสูงที่ได้มอบทุนการศึกษาพระราชทาน ซึ่งมีส่วนช่วยสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการศึกษาและการวิจัยอย่างดียิ่ง รวมถึงคณาจารย์ทุกท่านที่คอยให้ความเมตตาและให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ และกรุณาเสียสละเวลาที่มีค่าในการให้คำปรึกษา และกำลังใจจากครอบครัวซึ่งเป็นที่รักยิ่ง ที่คอยห่วงใย สนับสนุนการศึกษา ทำให้การดำเนินการศึกษาของข้าพเจ้าประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2552. **เกษตรกรรมยั่งยืน ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง**. กรุงเทพฯ: กลุมจัดการฟาร์ม และเกษตรกรรมยั่งยืน กองวิจัยและพัฒนางานส่งเสริมการเกษตร.
- กองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา. 2562. **รายงานผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการกองทุนเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษาที่มีประสิทธิภาพเพื่อลดปัญหาภาวะโภชนาการของนักเรียน**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.obecschoollunch.com/download/report_vijai/ (11 ธันวาคม 2565).
- โชติ บดีรัฐ. 2558. **เทคนิคการบริหาร**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ดอกจันทร์ คำมีรัตน์, บุญทันดอกโรสง และ อิมรอน มะลูลีม. 2552. **กลยุทธ์ในการบริหารของบริษัท เอ็นไอซีโทคิน อีเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย) จำกัด**. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.grad.vru.ac.th/download4/141.pdf>.
- บุญชม ศรีสะอาด. 2554. **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ: บริษัทสุวีริยาสาส์น จำกัด.
- ปรางทิพย์ เจียมกลิ่น. 2564. **การถอดบทเรียนความสำเร็จของรูปแบบการจัดการโรงเรียนต้นแบบอาหารกลางวันดีเด่นระดับประเทศในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง**. Journal of Roi Kaensarn Academi, 6(7), 14-29.
- ผการัตน์ พินิจวัฒน์. 2565. **ศาสตร์พระราชาสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน**. วารสารศิลปศาสตร์ราช มงคลสุวรรณภูมิ, 4(1), 202-211.
- พูลสวัสดิ์ อาจละกะ. 2546. **ระบบเกษตรผสมผสาน**. เชียงใหม่: สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- ภควดี น่วมพิทักษ์. 2565. **การพัฒนาการจัดการอาหารกลางวันของโรงเรียนให้เกิดประสิทธิภาพกรณีศึกษาโรงเรียนอนุบาลลาดสวาย จังหวัดปทุมธานี**. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยการพัฒนาระบบราชการ, 17(1), 29-37.
- มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนภาคเหนือ. 2560. **แผนที่แสดงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและจัดการที่ดิน บ้านแม่หลุย หมู่ 4 ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. โครงการพัฒนาสิทธิใน

สังคม (Social Life Project) มุลินธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.

วรวิฑูมิ นามมล. 2562. การวางแผนการผลิตพืชผักสำหรับโครงการอาหารกลางวันในศูนย์การเรียนรู้

ตำรวจตระเวนชายแดนเฉลิมพระเกียรติบ้านน้ำบ่อสะเป ตำบลสบป่อง อำเภอปางมะผ้า จังหวัด
แม่ฮ่องสอน. การค้นคว้าอิสระปริญญาโท. มหาวิทยาลัยแม่โจ้.

สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดลและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2535. **ก้าวใหม่
ของโครงการอาหารกลางวันเพื่อเด็กไทย.** กรุงเทพฯ: สื่ออักษร.

สถาพร แสงสุโพธิ์, ขจรเกียรติ ศรีนวลสม, อินสม สารินจา, อัครเดช วรหาญ และนพวรรณ บุญธรรม.

2565. การพัฒนาระบบและกลไกการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนของชุมชน: กรณีการจัดการ
ผลผลิตจากฟาร์มเกษตรอินทรีย์สู่อาหารกลางวันโรงเรียน. วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์,
5(3), 82-102.

สันติ ศรีสวนแดง, นรินทร์ ยิ่งยวด, ประสงค์ ต้นพิชัย และ กัญญาภักค์ ช่องพิทักษ์. 2563. การพัฒนา

กิจกรรมการเรียนรู้เกษตรและสิ่งแวดล้อมเพื่อโครงการอาหารกลางวัน ภายใต้ความร่วมมือ

ระหว่างมหาวิทยาลัย-โรงเรียนและชุมชน: กรณีศึกษาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านต้น

มะม่วง. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่

15. 7 ธันวาคม 2563 ณ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2530. **คู่มือบริหารโครงการอาหารกลางวัน.**

กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2565. **คู่มือการดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันประจำปี**

การศึกษา 2565. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2557. **หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระ**

พระเจ้าอยู่หัว. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักยุทธศาสตร์ด้านนโยบายสาธารณะ สำนักงาน

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2560. **แผนพัฒนาเด็กและเยาวชน**

ในถิ่นทุรกันดารตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีฉบับที่ 5

พ.ศ. 2560 – 2569. กรุงเทพฯ: สำนักพระราชวังสวนจิตรลดา.

สำนักสำรวจดินและวิจัยทรัพยากรดิน กรมพัฒนาที่ดิน. 2566. **แผนที่และสารสนเทศดินเพื่อการใช้และ**

บริหารจัดการที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด. [ระบบออนไลน์]. แหล่งที่มา

[http://oss101.ldd.go.th/web_thaisoilinf/north/MaeHongson/ms_map/ms_man62/5806/](http://oss101.ldd.go.th/web_thaisoilinf/north/MaeHongson/ms_map/ms_man62/5806/580604_home.html)

[580604_home.html](http://oss101.ldd.go.th/web_thaisoilinf/north/MaeHongson/ms_map/ms_man62/5806/580604_home.html) (15 กรกฎาคม 2565).

สุมิตร สุวรรณ, วิทศน์ ฝักเจริญผล และ อภิเดช ช่างชัย. 2562. การวิจัยและพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อ

ส่งเสริมการปลูกผักปลอดภัยสำหรับอาหารกลางวันของโรงเรียนขนาดเล็กตามโครงการ 9 บวร.

วารสารสังคมศาสตร์วิจัย, 10(1), 252-265.

อัญชิรีย์ วิถีธัญญา และ ธรรมพร ตันตรา. 2564. **แนวทางการทำเกษตรอินทรีย์สู่อาหารปลอดภัยให้กับ**

นักเรียนและชุมชนในเขตพื้นที่โรงเรียน สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงใหม่.

วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์, 4(4), 77-90.

สืบค้นข้อมูลเล่มการค้นคว้าอิสระฉบับสมบูรณ์

ได้ที่ เว็บไซต์ .....

Link: https://aps.mju.ac.th/webapp/ap/index_academic_works.php

Handwritten signature